

İrine Şubidze

*Vətəndaş İntegrasiyası və
Millətlərarası Əlaqələr Mərkəzi*

Yaşca böyükələr üçün ikinci dilin tədrisi strategiyaları**Abstrakt**

Müasir həyatda ikinci və ya xarici dilin tədrisi məsələsinin aktuallığından irəli gələrək, nəticələrinin öz tərəfdaşları olan bir çox tədqiqatlar keçirilir, eləcə də bir sıra opponentlər.... Amma fakt odur ki: ikinci dilin təlim-tədrisi xüsusi əhəmiyyəti müasir insanlar qarşısında duran sosial-iqtisadi tələblərə paralel olaraq qazanır.....

Məqələdə yaşca böyükələrin qrup kəsiyində ikinci dilin tədrisi məsələsi təqdim ediləcək. Həmin əsas strategiyaları/metodları/yanaşmaları təqdim edəcəyik, hansılar müəyyən hissədə müxtəlif yaş qrupları üçün eynidir, amma müxtəlif tədqiqatlara və müşahidələrə əsasən tövsiyyə olunan yaşdan nisbətən sonra ikinci dilin öyrənilməsi zərurəti qarşısında duran insanlar üçün çox vacibdir.

Giriş

Gündəlik həyatımızda ikinci dilin və ya ümumiyyətlə, xarici dilin tədrisinə artan tələbat linqvistik sahəsinin inkişafına daha çox əhəmiyyət verilir. Dil tədqiqatçılarının qarşısında bir sual dururdu – hansı yollarla, metodlarla və ya strategiyalarla ikinci dilin tədrisi zamanı əks olunan məqsədlərin əldə edilməsi mümkündür. Bir çox mühitlər var ki, böyük hissədə dilin tədrisi nəticələrini müəyyənləşdirirlər. Bu mühitlər arasında xüsusilə əhəmiyyətlidir: yaş xüsusiyyəti, sosial-mədəni mühit, genetik, fərdi elmi bacarıqlar və s., amma hər halda, əsas məsələ dilin tədrisi metodikası, yanaşmalar və strategiyalardır, onun əsas məğzi müəyyən qismdə hər bir fərd üçün birmənalıdır, amma forma və məzmun əks olunan məqsədlərə və fərdi xüsusiyyətlərə müvafiq olaraq fərqlənir.

Qarşıdakı məqalə ikinci dilin tədrisi strategiyalarını təhlil edir, hansılar artıq qeyd etdiyimiz kimi, yeganə deyil, amma ikinci dilin təlim-tədrisi prosesində ən əsas komponentlərdən biridir. Məqələnin birbaşa əsas mövzusunə keçənə qədər elə giriş hissəsində *“ikinci dil”* və *“xarici dil”* terminlərini bir-birindən ayıraq, çünki tez-tez bir terminlər eyniləşdirilir və ya qarışdırılır. Bu iki ifadə bir-birindən öz mahiyyəti və təyinatı ilə fərqlənir, baxmayaraq ki, müəyyən aspektlərdə onlar bir-birini örtürlər.

İkinci dili fərdlər gündəlik kommunikasiya ehtiyaclarından irəli gələrək öyrənirlər, bu zaman xarici dilin bir çox hallarda bu funksiyası az olur və əksər hallarda, gündəlik iş fəaliyyəti üçün istifadə olunmur, daha çox hallarda isə yüksək akademik məqsədlər üçün istifadə olunur (Matsouka, İvans, 2004). Məsələn, Gürcüstanda yaşayan

qeyri-gürcüdülli əhali üçün ingilis, alman və Avropa dilləri xarici dili təqdim edirlər, çünki bu dillərin Gürcüstanın heç bir regionunda gündəlik kommunikasiya funksiyası yoxdur, amma gürcü dili onlar üçün ikinci dildir, çünki dövlət dilini təqdim edir və Gürcüstanda yaşayan bütün vətəndaşlar üçün tədris müəssisəsində təhsil almaq, özəl və ya ictimai sektorda iş və ümumiyyətlə, ölkənin sosial-mədəni həyatına cəlb olunmaq üçün gürcü dilini bilmək vacibdir.

Məqalənin məqsədi ikinci dilin tədrisinin əsas strategiyalarını təqdim etməkdir, hansılar yaşca böyüklər üçün, ikinci dilin tədrisi prosesinin maraqlı və məhsuldar şəkildə aparılması üçün xüsusilə maraqlıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, təqdim edilən tədris strategiyaları az yaş qrupunun dil öyrənənləri üçün istifadə oluna bilər, amma yaşca böyüklərdə nailiyyət imkanı yüksəkdir, onun nəzərə alınması ilə ki, yaşca böyük özü konkret strategiyanın seçilməsində iştirak edə bilər. Dilin tədrisi prosesində yaranmış çətinliklərin, öz fərdi imkanlarının və onun qarşısında duran gələcək planların nəzərə alınması ilə.

Yaşca böyüklər arasında dilin öyrənilməsi zərurəti və imkanları

Bəşəriyyətin inkişafı insanların varlığını istənilən sahəsində dəyişkənlik prosesini bərpa olunmaz edir, nə də ki, ümumiyyətlə, təlim/tədris prosesi müstəsna deyil. Təlim metodları/strategiyaları onun əsasında dəyişilir ki, insanların qarşısında hansı konkret məqsədlər durur. Yalnız ikinci və xarici dilə qarşı təhsil tələbatı istənilən sosial-mədəni qrupun nümayəndələr üçün dəyişməz qalır. Son illərdə keçirilən tədbirlərin böyük hissəsi az yaşda dilin tədrisi üstünlüyünü möhkəmlənir.

Bu nəzəriyyəni dəstəkləyənlər valideynləri uşağın ikinci və ya xarici dilə adaptasiyasını hələ ana bətnindən olunmasına səsləyirlər. (<http://www.sciencedaily.com/releases/2010/02/100216142330.htm>

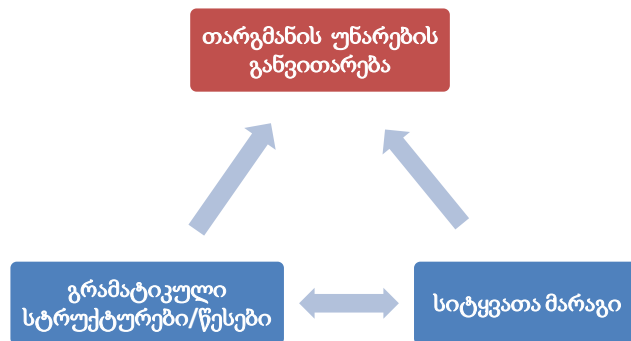
<<http://www.sciencedaily.com/releases/2010%20/02/100216142330.htm>>) Amma, biri - ən yaxşısı nədir və ikinci – hansı imkanlar vardır ki, təcrübədə ən yaxşısı tətbiq edilsin. Ondan irəli gələrək ki, az yaşda uşaqlar üçün dilin mükəmməl şəkildə öyrənilməsi üçün daha çox qarşıdurmalar olmasından irəli gələrək, son dövrlərdə yaşca böyüklər tərəfindən ikinci və ya xarici dilin öyrənilməsi/təlimi aktual olmuşdur. Müəyyən hissədə buna səbəb cəmiyyətə olan sosial-siyasi tələbatlardır, bu da akademik məqsədlər üçün, karyera irəliləyişi və ya ümumiyyətlə, sosiallaşdırma, aktiv vətəndaş cəlb olunması və birgə iştirak üçün dilin öyrənilməsini nəzərdə tutur.

Yaş qrupu üçün dilin öyrənilməsi, artıq qeyd etdiyimiz kimi, tədqiqatlarla əsaslandırılmış nəticələrə əsaslanaraq azyaşlı qruplar üçün çox müsbət xarakter daşıyır, amma cəmiyyətin daimi inkişafı zərurətindən irəli gələrək, bir neçə mühüm mühiti yaşca böyüklərin təhsil üstünlükləri hesab etmək olar və bu hissədə ikinci dilə sahibolma prosesində müzakirə edək. Məsələn, müəllim tədris strategiyalarının seçim prosesinə dili öyrənəni aktiv cəlb edə bilər, onunla birlikdə dərs planını və dili öyrənənlər üçün motivasiyasının gücləndirilməsinə dəstək verəcək və yaşının artması ilə birlikdə özlüyündə formalaşacaq və fərdlər arasında güclənəcək fərdi özünüqiyimləndirməni işləyib hazırlaya bilər. Qeyd edilən yaş qrupunun nümayəndələrinin əksəriyyəti artıq öz arzuları ilə və əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş məqsədlərlə dili öyrənməyə başlayır, bu da dilin

öyrənilməsi-tədrisi prosesini maraqlı və məhsuldar edir. Yetkinlər arasında xüsusilə kommunikasiya dilinə sahib olma sürətlə baş verir, amma eləcə də fərdi tələbatlardan və imkanlarından irəli gələrək, akademik məqsədlər üçün dilin öyrənilməsi zamanı nisbətən az parçada gündəlik həyatda nadir faktır. Elə buradaca ikinci dilə sahibolma prosesində ana dilinin rolunu qeyd etməmək olmaz, bu da yaşca böyüklərin dilin öyrənilməsinin daha bir mühüm müsbət xarakteri kimi müzakirə oluna bilər. İkinci dilin tədrisi zamanı ana dilində sözlərin ehtiyatını, qrammatik strukturların, eləcə də ümumi oxu savadı və təhsil səviyyəsinin “qurucu materialının” istifadəsinə yaşca böyüklərin yaş mərhələsi imkan verir.

İkinci dilin tədris strategiyaları

Məqalənin bu hissəsi ikinci dilin tədrisinin əsas strategiyalarına aiddir, hansıları dilin tədrisi prosesində yeniyetmələr və ya yetkinlər daha çox istifadə edə bilərlər, onların konkret məqsədlərinə və məsələlərinə uyğun olaraq.

Audio-lingvistik metod (Audio-Lingual Method)

Audio-lingvistik metod birbaşa tədris metodu ilə (Direct Method) əlaqədar bir çox

Tərcüməçilik-qrammatik metodu (Grammar-Translation Method)

„Tərcüməçilik-qrammatik metodu ikinci və ya xarici dilin tədrisi zamanı əsasən dilin öyrənilmə prosesində tərcüməçilik və qrammatik strukturlara əsaslanan fəallıqlardan istifadə edən metoda aid edilir ” (Riçards, Şmidt, 2002).

Bu metod Avropada hələ on doqquzuncu əsrdə latın və yunan dillərinin öyrənilməsi üçün geniş şəkildə istifadə olunurdu və onun mahiyyətindən irəli gələrək, daha çox oxu və yazı bacarıqlarının inkişafına yönəlmişdi, nəinki kommunikasiya bacarıqlarına. Qeyd edilən metodun birtərəfliyi məhz sonralar təbii yanaşma metodu ilə (NATURAL APPROACH) yuxarıda qeyd edilənin əvəz edilməsinə səbəb oldu, hansı ki, nitq bacarığının inkişafını daha çox vurğulayırdı.

Tərcüməçilik-qrammatik metoda əsasən, təcrübənin böyük hissəsi dili öyrənənin ikinci dili öyrənməsi prosesində mənimsədiyi sözlərin və qrammatik strukturların istifadəsi ilə konkret çalışmalarla tərcüməçilik bacarığının inkişafına yönəldilmişdir.

ümumi əlamətləri olan biheviyistik nəzəriyyəyə əsaslanır. Bu eynilik növbətilərdə özünü göstərir: dilin öyrənilməsi prosesində ana dilinin istifadəsi minimuma endirilməli və

kommunikasiya və təfəkkür əsasən öyrənilən dildə cəmləşdirilməlidir. Yeni sözlər və ya qrammatik qaydalar asanlıqla çatdırılmalı və hədəf dilində aydın olmalıdır (target language).

Qrammatikanın rolun irəliyə çəkilməsi dilin tədris prosesində audio-linqvistik metod üçün səciyyəvidir, bu da onu daha çox sözlərin zəngin ehtiyatı vurğulanan birbaşa təlim metodundan fərqləndirir.

Birbaşa metod (The Direct Method),

Birbaşa metod və ya tez-tez təbii yanaşma adlanan metod dil haqqında biliyə yönəlmişdir, nəinki dilin qrammatik və ya digər strukturlarının dərinədən öyrənilməsinə, hansının əsas məqsədini təqdim edir ki, dili öyrənənin potensialını bütövlükdə təcrübə və kommunikasiya üçün faydalı dil elementlərinin öyrənilməsinə yönəlsin. Dilin öyrənilməsinin oxşar yanaşması Qərbi Avropada baş verən sənayeləşmə proseslərinin praktiki biliyin qazanılmasına yönəlmiş şüarı idi.

Adından irəli gələrək bu metodun əsas prinsipi ikinci dilin öyrənilməsində ana dilinin / birinci dilin öyrənilməsi prosesində yeri olduğu təbii yanaşmaların istifadəsidir (<<http://www2.uni-wuppertal.de/>

FB4/anglistik/multhaup/methods_elt/4_direct_method.htm).

Hal-hazırda bu metod müxtəlif xarici və ya ikinci dilin öyrənilmə prosesində geniş istifadə olunur, hansı ki, kommunikasiya üçün lazımı frazeologiya və cümlələlərin öyrənilməsinə nəzərdə tutur, qrammatik qaydaların dərin analizi xaricində.

Bu metod dilin dərinədən öyrənilməsinə və akademik bacarıqların inkişafına yönəlmiş tərcüməçilik-qrammatik metodundan fərqli olaraq gündəlik praktiki kommunikasiya dilinin

öyrənilməsi üçün və əsasən nitq bacarıqlarının inkişafına xidmət göstərir.

Kommunikativ yanaşma (Communicative Approach)

Kommunikativ yanaşma müxtəlif metodların birliyini təqdim edir və 70-ci illərdən inkişaf etməyə başlayır. Adının göstərdiyi kimi, bu metoddan əsasən kommunikasiya kompetensiyalarının inkişafı üçün istifadə olunur. Bu yanaşmanın tərəfdarları onun əsas dəyərlərindən biri kimi hesab edirlər ki, dili öyrənənə imkan verilir ki, öz fikrini azad şəkildə bildirsin, hərçənd söylənilən müəyyən qrammatik və ya digər növ səhvlərdən ibarət olsa da, yəni əsas olaraq fikrinin həmsöhbətinə çatdırılması vurğulanır. Amma qeyd edilən metodun əleyhdarları hesab edirlər ki, belə bir yanaşma səhvlərə etinasız yanaşılmaya dəstək verir və dilin tam mənimsənilməsinə mümkün deyil.

(<http://www2.uni-wuppertal.de/FB4/anglistik/multhaup/methods_elt/6_communicative_language_teaching.htm>) Bu yanaşmaya əsasən, dilin öyrənilməsi prosesində qrammatik və leksiki səlisliyə deyil, ardıcıl nitqə istiqamət verilir.

Nəticə

Nəticə şəklində demək olar ki, dilin öyrənilməsi istənilən yaşda dəf edilən bir prosesdir, amma məqsədə nail olmaq üçün düzgün istiqamət və motivasiya əsasdır.

Yetkinlik dövründə dili öyrənənin az-çox konkret məqsədləri müəyyənləşdirilmişdir ki, dili nə üçün öyrənir. Məhz bunun nəzərə alınması ilə müəllimlə birlikdə həmin metodların və yanaşmaların seçimində aktiv iştirak edə bilər, hansı ki, onun gələcək məqsədləri ilə daha uyğundur. Dili öyrənənin

yaşı yetkinlik dövründə imkan verir ki, öyrənilən material və ya metodika konkret məqsədlərə uyğunlaşdırılsın, bu da

kommunikasiya/gündəlik və akademik dil arasında seçim etmək imkanını verir.

İstifadə olunan ədəbiyyat

Matsouka, İvans, 2004 - Matsuoka, Evans , 2004 - Matsuoka. R ., & Evans, D.R. 2004.,

Socio-Cognitive Approach in Second Language Acquisition Research

(http://www.ncn.ac.jp/04_for_medical/kiyo/ar/2004jns-ncnj04.pdf)

Riçards, Rocers, 1986 - Richards , Rodgers , 1986 - Richards, J. C., & Rodgers, T. S. 1986. . *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press

Riçards, Şmidt, 2002 - Richards, Schmidt , 2002 - Richards, J. C., & Schmidt, R. 2002, . *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. Pearson Education Limited.

<http://www.sciencedaily.com/releases/2010/02/100216142330.htm>

http://www.ncn.ac.jp/04_for_medical/kiyo/ar/2004jns-ncnj04.pdf

http://www2.uni-wuppertal.de/FB4/anglistik/multhaup/methods_elt/4_direct_method.htm

http://www2.uni-wuppertal.de/FB4/anglistik/multhaup/methods_elt/6_communicative_language_teaching.htm

<http://web.cortland.edu/andersmd/cog/cog.html>

Irine Shubitidze

Center for Civil Integration and Inter-Ethnic Relations

Second Language Teaching Strategies for Adult Learners

ABSTRACT

Due to the actuality of the second language teaching in modern society, a number of researches are being conducted. The results are obviously subject of arguments through the opponents and proponents. It should be mentioned that second language acquisition for adults is undoubtedly getting particularly important field for the linguists, to take into account the rising socio-economical development and requirements towards a society in our reality. The article aims to present the second language teaching issues for adults and it will be discussed basic strategies/methods or approaches to be used for second language teaching especially for adults, who have to learn second language for specific reasons later, then it is recommended by researchers.